

- сб. обзоров. – М. : Рос. акад. наук. Ин-т науч. информации по обществ. наукам, 2000. – С. 23-36.
7. Коцюба З.Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження З.Г. Коцюба // Мовознавство. – 2009. – №2. – С. 34-47.
  8. Морозов А.В. Фольклор в духовной культуре восточных славян: ментальные предпосылки функционирования / А.В. Морозов. – Вильнюс : Ксения, 2005. – 195 с.
  9. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : монографічне видання / О.О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
  10. Теля В. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Теля. – М. : Шк. «Языки рус. культуры», 1996. – С. 247-250.
  11. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон); життєво-бібліографічний нарис / З. Тіменик. – Львів : Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка. 1997. – 230 с.
  12. Франко І. Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки») / І. Франко // Етнографічний збірник – Львів : Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка, 1905. – Т. XVI. – С. V-XXV.

The author of the article exposes the important value of faith in God, magics of biblical language for the Ukrainian people, underlines that these are constituents of Ukrainian mentality, religiousness of the Ukrainian soul, means of forming language picture of the world. It is stressed that irrefutable folk wisdom arrives at to root of the Bible. It is formed in the phraseological system of the Ukrainian language as paremiaes of biblical origin.

The article deals with cognitive features of functioning of biblical paremiaes in the Myroslav Dochynets' works. It is marked that units of paremiaes are the accumulation of intellect forms of a man, the means of language picture of the world. It is underlined, that a cognitive structure of paremiaes of biblical origin in the language background of Myroslav Dochynets' texts is the coded vivid embodiment of the idea of a man about the world and his place in it. They have cognitive sense.

**Key words:** cognitive means, language picture of the world, Ukrainian phraseology, proverb, saying, paremiaes, Scripture.

*Отримано: 12.02.2015 р.*

УДК 94(477)

**Р. П. Давидюк**

*Рівненський державний гуманітарний університет*

## **УЧАСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА У ДОПОМОЗІ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ ЕМІГРАНТАМ УНР**

У статті на основі критичного аналізу архівних матеріалів, спогадів, міжвоєнної періодики, досліджується організація матеріальної допомоги українському населення Волинського воєводства політичним емігрантам та їх родинам. Прослідковано збірки коштів, вшанування пам'яті загиблих вояків, охарактеризовано діяльність Українського громадянського комітету допомоги емігрантам.

**Ключові слова:** українська політична еміграція, міжвоєнний період, Волинське воєводство, Іван Огієнко, Український центральний комітет, Український громадянський комітет допомоги емігрантам.

Після поразки Української національно-демократичної революції на еміграції опинилися десятки тисяч її найактивніших учасників: політичних діячів, військовослужбовців, працівників державного апарату, інтелігенції. В

силу об'єктивних та суб'єктивних обставин її головна хвиля спрямовувалася до Польщі. Незважаючи на перешкоди та складності, багато емігрантів селилося на території Волинського воєводства, а їх інтеграція у західноволинське суспільство залежала від багатьох чинників, одним з яких була допомога і підтримка з боку місцевого українського населення.

Становище української політичної еміграції у Польщі досліджували як вітчизняні (В. Івашук, В. Піскун, А. Портнов, І. Срібняк, Я. Тинченко, В. Трощинський), так і польські вчені (Я. Бруський, О. Вішка), праці яких стали підґрунтям для вивчення поставленої проблеми. Однак, перебування та взаємовідносини емігрантів з населенням Західної Волині залишаються недослідженим сюжетом в історіографії проблеми. Джерельною базою наукової статті стали документи, що зберігаються у Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Центральному державному історичному архіві України у Львові, Державних архівах Рівненської, Тернопільської, Волинської областей, а також спогади та матеріали тодішньої преси.

**Метою наукової статті** є аналіз взаємовідносин між емігрантами УНР та місцевим українським населенням Волинського воєводства, позначених справами матеріальної підтримки та діяльністю допомогивих інституцій.

Політичні причини залишення УНР десятками тисяч найактивніших учасників подій 1917-1920 рр., характер та цілі їх діяльності за кордоном обумовили національно-політичний статус української еміграції міжвоєнного періоду. Головним завданням еміграції було збереження власного національного відчуття, своєї культури і вільного життя [40, арк.28]. У надзвичайно складних умовах, оминаючи перешкоди та заборони з боку польської влади, українські політичні емігранти намагалися знайти роботу на території Волинського воєводства. Хоча, «Українська трибуна» у 1921 р. писала: Умови життя і тут нічим не кращі за цілу Польщу. Хіба що в кого є знайомі чи рідня. А без цього зовсім зле, бо сливе що жадних запомогових інституцій для емігрантів тут немає» [30, с.4]. Та все ж окремим емігрантам вдавалося влаштуватися у кооперативах, тартаках, каменоломнях, цукровнях, інші працювали на землі. Андрій Дідковський у спогадах писав: «Працювала еміграція по каменоломнях та на різних роботах, що траплялися, і часто бігала від однієї роботи до другої, міняючи місце осідку» [23, с.51].

У таких умовах надзвичайно важливою була допомога з боку місцевих українців та їх доброзичливе ставлення до емігрантів. Голова Українського центрального комітету (УЦК) у Варшаві Андрій Лукашевич наголошував: «Більшість української еміграції, яка не інтернована (як військо) міститься на східних теренах Речі Посполитої, де працює чи служить... Українське і білоруське населення східних теренів ставиться до емігрантів цілком прихильно, як до рідних братів. Емігранти провадять своє життя настільки скромно і поводять себе настільки тактовно, що досі ніде не було чути про якісь поважні непорозуміння чи конфлікти між емігрантами і місцевим населенням» [41, арк.113 зв.].

Зусиллями УЦК на Волині проводилися збірки пожертв серед українського населення. У жовтні 1922 р. у Володимир-Волинському повіті збирали найнеобхідніші речі і продукти для емігрантів з Великої України. Для прийому пожертв були відряджені уповноважені від УЦК [38, с.6]. Однак такі «збірки коли й дадуть що, то лише харчами, бо білизни, одержі і взуття село заофірувати не може» – казав Андрій Лукашевич [41, арк. 112]. Зрозуміло, що основною причиною цього була бідність українського місцевого населення, переважно малоземельних селян.

Емігранти до 1924 р. перебували у спеціальних таборах на становищі інтернованих та військовополонених. Побутові умови в таборах були дуже важкі: «Уявіть собі цілком обдертих, навіть у багатьох випадках без шинелі чи пальто, босих людей, що spacerують по такому холоді і дощі. Годуються мізерним таборовим козацьким пайком» – зазначалося на сторінках «Вістей Українського Центрального Комітету в Польщі» [5, с.13]. Відтак, у складному становищі опинялися родини емігрантів, особливо потерпали діти.

Через такі нагальні проблеми, професор Огієнко, міністр віросповідань уряду УНР в екзилі, закликав православний і греко-католицький єпископат організувати збірки по церквах на користь дітей емігрантів. У відповідь єпископ кременецький Діонісій у своєму розпорядженні «До Всечестивого Духовенства Волині в межах Польщі» писав: «Матеріальний стан дітей емігрантських страшний: всі вони не взуті, не одягнені; тепер зима, діти емігрантів не мають потрібного вбрання і сидять в нетоплених хагах... фізично виснажені, заморені, бо постійно не доїдають... Сердечно прошу все чесне духовенство прихильно віднестися до жалючого положення бідних наших українських дітей на еміграції і влаштувати в свято Нового Року і в день Богоявлення Господнього церковний збір на користь українських малих емігрантів» [21, арк.4]. Священники сільських парафій мали у тижневий термін після свят доставити зібрану допомогу благочинним, а ті, також за тиждень, передати її до єпархіального управління [21, арк.4]. Зібрані кошти передавалися Міністерству віросповідань на чолі з І. Огієнком, після чого спеціально скликаний громадський комітет їх розподіляв [21, арк.5-5 зв.].

У грудні 1921 р. Іван Огієнко листовно звертався із проханням до єпископа Діонісія «благословити по православних церквах на Волині збір на користь українських дітей і калік» [22, арк.2-2 зв.]. З таким же проханням у жовтні 1922 р. звернулася до єпископа Діонісія та «До українців, по всіх українських землях та по всіх країнах світу сущик» Всеукраїнська спілка військових інвалідів УНР у м. Тарнів [22, арк.5-5 зв., 6-6 зв.].

Переписка митрополита Діонісія та міністра Огієнка засвідчує, що у січні-лютому 1922 р. було зібрано 195.939 польських марок (пм), у березні 26.093 пм, у квітні – 5.838 пм, у травні – 5.345 пм. [21, арк.7, 14-15, 34, 38]. За перші два дні Різдва прихожани Святотроїцької церкви с. Тростянець Луцького повіту на користь дітей емігрантів зібрали 655 пм [21, арк.41, 43]. На вересень 1922 р. було зібрано 398.758 пм, з них на Волині зібрано 233.215 пм, решту дала Галичина [25, с.7]. Жителі Білокриницької гміни Кременецького повіту пожертвували 17.521 пм [21, арк.28]. Священий Синод 18 вересня 1922 р. благословив проведення збірок на свято Миколи Чудотворця, а всі зібрані кошти мали передаватися через благочинних до консисторії [22, арк.3-4, 7-7 зв.]. До березня 1923 р. було зібрано на користь українських інвалідів 476.474 пм пожертв [22, арк.12-12 зв.].

До українського громадянства була звернена Відозва загального зібрання української емігрантської колонії у Варшаві (10 листопада 1922 р.), де наголошувалося, що емігрантські колонії з малими дітьми «живуть у тимчасових дерев'яних бараках, мало пристосованих до умов життя зимою» [42, арк.1-1 зв.]. Справа допомоги емігрантам і їх родинам не обмежилася церквою, а стала справою широких кіл громадянства і у наступні роки. Незважаючи на безробіття, економічну скруту місцеві українці допомагали нужденним. Петро Білон згадував, що інтерновані воюки отримали через священника Івана Губу 152.000 пм, зібраних парафіянами с. Красне на Волині, які були роздані 54 інвалідам [2, с.144].

Управа Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Каліші звітувала, що за період від 30 листопада 1926 до 30 листопада

да 1927 р. отримано допомогу від сіл Полонка – 800 зл., Тростянець – 150 зл., Олика – 100 зл., Торчин – 100 зл., Несвіж – 200 зл., Почаїв – 100 зл. від магістрату м. Луцьк – 298,7 зл., від Володимир-Волинського повітового сеймику – 50 зл. пожертви: від Бичківського – 10 зл.; за період від 1 листопада 1927 до 1 жовтня 1928 р.: Тростянець – 200 зл., Межиріч – 200 зл., Медвеже – 50 зл., Кримне – 100 зл., Сильне – 200 зл., Поричк – 100 зл., Грибовиця – 200 зл., Рожище – 400 зл., Полонка – 500 зл., Олика – 100 зл., Брани – 50 зл., пожертви від П. Певного (збірки) – 56 зл. [9, арк.3 зв., 4]. Емігранти, що поселилися на Волині, спільно з місцевим населенням віддавали шану померлим побратимам, допомагали в організації поховання, адже багато з них були самотніми, залишили родини на Великій Україні. Хвороби, старі рани, важкі умови життя та праці вкорочували вік емігрантів: «Замість радості, утіхи, все частіше лунають похоронні дзвони, відправляють панахиди, улаштовуються жалібні академії» – писала газета «Тризуб» [36, с.11-13].

Важливою справою для емігрантів, що жили на Волині, було впорядкування могил загиблих побратимів, вшанування їх пам'яті. У Корці, Межирічах, Тучині, Здовбиці, Острозі, Глинську, Ульбарові, Дермані активісти опоряджали військові могили. За ініціативи Семена Новака у с. Данічів Рівненського повіту було впорядковано поховання українських вояків. Пам'ятник загиблим було встановлено у Костополі, а у Рівному поставили пам'ятник Василю Тютюнику [39, с.34]. Крім того, збиралися кошти на встановлення надгробків померлим побратимам Б. Магеровському, О. Алмазову, К. Вротновському-Сивошапці та іншим. Ініціатором відновлення могил загиблих українців на цвинтарі у Сарнах став емігрант Василь Раєвський [14, арк.123]. У братській могилі на місцевому цвинтарі поховано більше 245 українських юнаків, що загинули у боях з більшовиками у 1919 р. за станцію Сарни. У 1924 р. до дерев'яного хреста прикріпили відповідний напис, місцеві жителі впорядкували могилу за козацьким звичаєм, насипали високий курган [37, с.2]. Мешканці с. Любиковичі Сарненського повіту у 1932 р. встановили на сільському цвинтарі пам'ятник у вигляді хреста на могилі українських козаків, загиблих у 1918 р. [6, с.7]. Урочище посвячення хреста на могилі 28 козаків Армії УНР, яких розстріляли більшовики, відбулося у м. Ланівці Кременецького повіту у присутності більше 1.500 осіб [29, с.6].

Залучалася до вшанування пам'яті загиблих українських вояків місцева молодь. Так, учні Кременецької української гімназії 14 жовтня 1929 р. прибирали на місцевому цвинтарі та поклали на могили жовто-блакитні стрічки, вінки [26, с.25-26]. Українська молодь м. Турійська зібрані кошти за проведені вистави передала на пам'ятник українському воякові, який планували встановити на цвинтарі [31, с.2]. Освячення пам'ятника на могилі вояка армії УНР, який загинув від більшовиків у 1920 р., відбулося 17 травня 1936 р. за великої кількості населення і священників у м. Гоща. Причому місцеві українці поставили цей пам'ятник за власний кошт [32, с.8].

З ініціативою відзначити 10-у річницю утворення Першого гайдамацького куріня ім. Отамана Кармелюка (виник у січні 1918 р.) виступив емігрант, уродженець с. Жванець, що працював адвокатом у Луцьку, Григорій Степура. Плануючи написати бойову історію, укласти «Пом'яник» полеглих, він звернувся через пресу до командирів, старшин, козаків надсилати йому спомини, фотографії, автобіографії тощо [24, с.4].

Системну допомогу емігрантам надавали організації, утворені у Східній Галичині, зокрема «Український Горожанський Комітет» у Львові [43, арк.3-8]. У кінці червня 1921 р. при ньому почала діяти секція допомоги емігрантам з Наддніпрянської України, яка намагалася налагодити контакти із Західною Волиною,

про що свідчить надання нею Кременецькій «Просвіті» 10.000 марок для сиріт і бідних дітей трьох притулків. Крім того, для 57 старших дітей 20 червня була організована подорож, де дітей тричі годували та роздали подарунки [27, с.4].

Український Горожанський комітет на початку жовтня 1921 р. надіслав привітання президії Волинського єпархіального з'їзду, що відбувався 3-10 жовтня 1921 р. у м. Почаєві, у якому зазначалося: «Автокефалія української церкви, народна виборність духовенства паствою, служба на рідній народній українській мові, наближення церковного обряду і релігійних культів до традицій і звичаїв давньої української церкви – це конкретна праця, яка лежить на обов'язкові реальній праці сучасного Волинського православного духовенства і його з'їзду» [46, арк.26-26 зв.].

У листопаді 1921 р. у Львові було зареєстровано філію «Українського Товариства допомоги емігрантам (біженцям) з України та їх родинам у Польщі». Такі ж філії функціонували у Каліші, Тарнові, Ченстохові [44, арк.37; 48, с.45-47]. Були спроби залучити до роботи ковельську і кременецьку філії [44, арк.66 зв.]. Товариство звернулося з проханням до голови Українського парламентарного клубу Самійла Підгірського опікуватися ув'язненими у Луцьку емігрантами з Великої України полковниками Михайлом Палій-Жуковським та Павлом Кравченком, хорунжим Павлом Паламарчуком, сотником Бондаренком, дяконом І. Вербенком, п. Грабовським та посприяти їх звільненню [45, арк.69].

Незважаючи на окремі контакти, утворені у Львові допомогіві організації не поширювали свою діяльність на Волинь, що ускладнювало тут ситуацію із захистом прав емігрантів. Подекуди їхні інтереси намагалися захищати українські послі, обрані до польського парламенту у 1922 р. Вони включилися у роботу, пов'язану із розселенням емігрантів, забезпечення їх роботою у Польщі чи виїздом для працевлаштування у інші країни.

У першій половині 20-х рр. на території Волині допомогу емігрантам розгорнув колишній командувач Північною групою військ УНР, уродженець с. Городок Рівненського повіту Володимир Оскілко. Сотник армії УНР Петро Філоненко згадував: «До Оскілка зверталися наші бідолашні вояки, що вирвалися на Волинь з-за дротів у Польщі. Поляки забороняли їм жити на Волині, тому вони зверталися до Оскілка з проханням, щоб він допоміг їм дістати працю й дозвіл жити на Волині. І Оскілко завжди ті справи полагоджував» [39, с.22]. У 1924 р. за протекції В. Оскілка отримали карти азилю полковники української армії, уродженець Поділля Ананій Волинець [19, арк.103 зв.] та житомирянин Йосип Біденко [19, арк.128]. У 1923 р. влаштувався фельдшером у с. Оржів Рівненського повіту інтернований з Каліша уродженець Полтавщини Микола Новицький, який згодом працював фельдшером на цементному заводі у Здолбунові. За дорученням Оскілка квартира Новицького слугувала місцем перебування українських емігрантів: тут постійно проживало кілька людей, окремі з них жили по 2-3 місяці, а пізніше виїжджали [20, арк.4-4 зв., 26-27].

На сторінках рівненського «Дзвону», контрольного В. Оскілком, вміщувалася спеціальна рубрика «До організації української еміграції», в опублікованих статтях наголошувалося на трагічному становищі української еміграції в Польщі: «Українська еміграція в Польщі (голодна, кинута), щоб врятуватися, почала розбігатися в Чехію, на роботу у Францію, дехто, навіть, повертається додому, в лапи «Чека». Але тих, хто лишився досить багато (кілька тисяч). Українська громадськість Волині мусить рятувати тих кілька тисяч чоловік» [33, с.1].

Зусиллями колишнього отамана у м. Рівному 16 березня 1924 р. виник Український громадянський комітет допомоги емігрантам в Польщі [16, арк.22]. Появу комітету дозволила польська влада, але поліція постійно нагля-

дала за діями В. Оскілка [16, арк.25] та новоутвореного комітету [16, арк.69]. Проти соратника В. Оскілка, емігранта Ананія Волинця поліція розпочала слідство з приводу, виданої у жовтні 1924 р., відозви до українського населення «Громадяни» [19, арк.102].

Члени комітету постійно проводили збірки, зокрема під час двохтижневої збірки у Пасхальні дні, «з 18 квітня Вербної неділі до 28 квітня світлої неділі», закликалося приносити продукти харчування, одяг, білизну, гроші до приміщення редакції «Дзвону» з припискою інтернованим [7, с.1; 8, с.3; 28, с.3-4]. У Рівному 22 вересня 1924 р. стараннями комітету була проведена вулична акція під гаслом «Волинь – емігранту», а від 21 до 27 вересня такі акції проводилися на території повіту. У результаті у Рівному зібрали 310 злотих 92 гроші, у повіті 792 злотих 48 грошей, з врахуванням організаційних витрат прибуток склав 877 злотих 94 гроші [35, с.3-4].

На заходах комітету поширювалися відозви до українського населення із закликом допомоги емігрантам [17, арк.279], які друкувалися у редакції газети «Дзвін» у Рівному. Однак, оскільки влада дозволила лише проведення збірки, і у дозволі не йшлося про намір поширювати відозви, то всі вони були зірвані з подальшою заборною розклеваним [15, арк.116]. Під час організованої емігрантом, членом УНП Д. Романенком із 13 по 19 жовтня 1924 р. збірки у Ковелі та Ковельському повіті, було отримано 470 злотих і 02 грошів чистого прибутку [34, с.3-4]. Проте, подібні збірки не дали очікуваних результатів, а члени комітету бачили вихід у закладанні кооперативів і торгівельних спілок [15, арк.1, 6].

Стараннями членів комітету закладалися бібліотеки, організовувалися аматорські вистави, розважальні вечори [11, арк.87, 255; 12, арк.97; 13, арк.5]. На заклік Управи комітету про пожертви книжок для бібліотек низку видань надіслала адміністрація еміграційного видавництва «Чорномор» [3, с.4], а професор Іван Огієнко надіслав як власні твори, так і ним редаговані [4, с.4]. Незважаючи на подібні заходи, В. Оскілко визнавав, що зацікавленість української громади роботою комітету погана, тому «без матеріальної допомоги держави комітет далі існувати не зможе» [10, арк.42].

Значної шкоди спільній українській справі завдавало відкрите чи приховане суперництво у еміграційному середовищі, що ускладнювалося особистісними вадами, озлобленістю, неприйняттям іншої думки. Власне емігранти зауважували; «Еміграція складається з різної категорії людей. Є такі, які без задуми й розрахунку на матеріальну користь віддавали своє життя за Батьківщину; є такі, які завжди йшли в життю чесною дорогою і нею йдуть, безкорисно працюють для свого народу і своєї еміграції, а є такі, які завжди виляли хвостом на всі боки, не мали свого власного обличчя і на імені еміграції жирують. Є такі, у яких болять кости від незагоєних ран і вони гинуть у злиднях, а є такі, яким розриває боки, вони гуляють і п'ячать на рахунок нещастя тих попередніх» [47, арк.3-4].

У першій половині 20-х років суперечності у середовищі української еміграції на Волині пов'язувалися з діями згаданого вище В. Оскілка, який постійно боровся з Рівненською «Просвітою» [12, арк.154]. У донесенні керівника експозитури політичної поліції у Здолбунові 25 квітня 1925 р. повідомлялося, що «Оскілко обіцяв надавати компрометуючий матеріал» на просвітян Антона Нивинського і Галину Домбровську (емігрантка, письменниця Галина Журба) [18, арк.68-68 зв.], постійно критикував генерала Євгена Білецького, уповноваженого трудової колонії емігрантів на цукроварні с. Бабин [48, s.593; 1, с.3-4].

Таким чином, емігранти, що опинилися на території Західної Волині, зустрілися з багатьма проблемами і труднощами, що ускладнювалися внутрішніми суперечностями. Незважаючи на це, їм вдалося адаптуватися до волин-

ських умов життя впродовж міжвоєнного двадцятиліття, що було наслідком як їх працездатності, терпіння, так і допомоги та доброзичливого ставлення з боку місцевої української спільноти.

### **Список використаних джерел:**

1. Бабинський. Інтерновані вояки армії У.Н.Р. в Бабинській цукровні // Дзвін. – 1923. – 1 грудня. – Ч. 36.
2. Білон П. Спогади. Частина перша / П. Білон. – Пiтсбург, 1952. –164 с.
3. Від Управи «Українського Громадянського Комітету у Польщі» // Дзвін. – 1925. – 1 січня. – Ч. 2.
4. Від Управи «Українського Громадянського Комітету у Польщі» // Дзвін. – 1924. – 16 грудня. – Ч. 7.
5. Вісті Українського Центрального Комітету в Польщі. –1923. – 1 листопада. – Ч. 2.
6. Вшанування пам'яті українських козаків // Українська нива. – 1933. – 7 січня. – Ч. 1-2 (362-363).
7. Громадяне! // Дзвін. – 1924. – 13 вересня. – Ч. 71.
8. Громадяне! // Дзвін. – 1924. – 19 квітня. – Ч. 52.
9. Держархів Волинської області (Держархів Волинської обл.), ф.60, оп.1, спр.3.
10. Держархів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф.33, оп.4, спр.15.
11. Держархів Рівненської обл., ф.30, оп.18, спр.550.
12. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.1, спр.256.
13. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.4, спр.18.
14. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.4, спр.19.
15. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.4, спр.20.
16. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.4, спр.26.
17. Держархів Рівненської обл., ф.33, оп.4, спр.6.
18. Держархів Рівненської обл., ф.33. оп.4, спр.3.
19. Держархів Рівненської обл., ф.33. оп.4, спр.7.
20. Держархів Рівненської обл., ф.Р-2771, оп.2, спр.4361.
21. Держархів Тернопільської обл., ф.148, оп.2. спр.138.
22. Держархів Тернопільської обл., ф.148, оп.2. спр.739.
23. Дідковський А. Спогади / А. Дідковський. – 1961. – 82 с.
24. До 10-ої річниці відродження укр. армії // Українська нива. – 1927. – 15 листопада. – Ч. 62 (67).
25. До українського громадянства // Діло. – 1922. – 29 вересня. – Ч. 22.
26. З українського життя // Тризуб. – 1929. – 10 листопада. – Ч. 45 (201).
27. Зелене свято бідним дітям м. Кременця // Українська трибуна. – 1921. – 26 червня. – Ч. 44.
28. Інструкція по збору жертв на фонд Українського Громадянського Комітету допомоги емігрантам в Польщі – «Волинь-емігранту» // Дзвін. – 1924. – 13 вересня. – Ч. 71.
29. На Брацькій Могилі // Українська нива. – 1933. – 13 червня. – Ч. 21-22 (382-383).
30. На Волині та Холмщині // Українська трибуна. – 1921. – 13 липня. – Ч. 57.
31. Пам'ятник українському козакові // Українська нива. – 1927. – 19 червня. – 28 (33).
32. Посвячення пам'ятника на могилі українського вояка // Діло. – 1936. – 21 травня. – Ч. 112 (14.361).
33. Спасаймо еміграцію! // Дзвін. – 1924. – 22 березня. – Ч. 48.
34. Справоздання // Дзвін. – 1924. – 30 грудня. – Ч. 91.
35. Справоздання Управи Українського громад. Комітету // Дзвін. – 1924. – 19 грудня. – Ч. 88.
36. Тризуб. – 1932. – 3 липня. – Ч. 27 (335).
37. Увіковічення пам'яті // Українська нива. – 1926. – 24 травня. – 22 (27).

38. Український Центральний Комітет в Річі Посполитій Польській // Діло. — 1922. — 24 вересня. — Ч. 19.
39. Філоненко П. Збройна боротьба на Волині (Спомин учасника) / П. Філоненко — Вінніпег : Накладом Волинського Видавничого фонду, 1958. — 60 с.
40. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), ф.1, оп.20, спр.1311.
41. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ), ф.3327, оп.1, спр.22.
42. ЦДАВОУ, ф.3508, оп.1, спр.2 а.
43. ЦДАВОУ, ф.3366, оп.1, спр.1.
44. ЦДАВОУ, ф.3366, оп.1, спр.2.
45. ЦДАВОУ, ф.3366, оп.1, спр.15.
46. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДАІЛ), ф.462, оп.1, спр.186.
47. ЦДАІЛ, оп.1, спр.4.
48. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939 / E. Wiszka — Toruń : MADO, 2004. — 752 s.

On the basis of critical analysis of archival materials, memoirs, interwar periodicals researched organization of material support of population of the Volyn province for Ukrainian political emigrants and their families. Followed the collection of funds, commemorating fallen soldiers, described the activities of Ukrainian civil committee help immigrants.

**Key words:** Ukrainian political emigration, the interwar period, Volyn Voivodeship, Ivan Ogienko, Ukrainian central committee, Ukrainian civil committee help emigrants in Rivne.

*Отримано: 25.10.2015 р.*

УДК 94:343.264(=161.2)(477.81)«1941/1944»

**В. Р. Данильчук**

*Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*

**«БАТЬКІВЩИНА — НАШЕ НАЙМИЛІШЕ...» (І. ОГІЄНКО)  
ПОВСЯКДЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИМУСОВИХ  
РОБІТНИКІВ В УМОВАХ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ  
(на прикладі вивезених з території Рівненської області)**

У науковій статті на основі архівних документів та матеріалів, спогадів простежено повсякденне життя вивезених на примусові роботи до Третього рейху мешканців Рівненщини. Розглянуто фактори впливу на морально-психологічний стан остарбайтерів та можливості їхньої соціальної адаптації у чужорідному соціумі.

**Ключові слова:** німецький окупаційний режим, Третій рейх, остарбайтери, повсякдення, соціальна адаптація, Рівненська область.

Вивезення українського населення на примусові роботи до Німеччини в період Другої світової війни не лише змінило звичний життєвий ритм мільйонів людей, порушило усталені соціальні зв'язки, але й, багатьох із них, переорієнтувало на нові цінності. Повсякдення в умовах чужорідного середовища пронизувала туга за рідними і домівкою, загострювалися патріотичні почуття. Як засвідчують архівні документи й матеріали, спогади, примусове відчужен-